

TÄHELEPANEKUID KURTIDE ÕPILASTE KIRJALIKUS KÖNES
LEIDUVATEST VIGADEST
(SOTSIOMETRILISE TESTI PÕHJAL)

T. Puik

Kõikides koolitüüpides on olulisel kohal emakeele õpetamine lastele. Kurtide õpilaste puhul, kes kooli tulles on kõnetud, tõuseb emakeele õpetamine veel tähtsamale kohale kui kuuljate koolis. Kurdid peavad omandama mitte ainult teadmised ja oskused erinevates õppeainetes, vaid enne tuleb omandada keel, mis on aluseks teadmiste omandamisele.

Kõige olulisemaks ülesandeks kurtide õpetamise ajaloo jooksul ongi olnud suulise kõne õpetamine kurtidele, mille lahendamiseks on otsitud mitmesaja aasta jooksul mitmesuguseid meetodeid (Власова Т.А., 1985, lk. 3 - 9). Probleemiks on ka kirjaliku kõne omandamine (nii aktiivselt kui passiivselt), sest kuulmise puudumine nõuab õppematerjali visuaalset esitamist ning teiselt poolt kurdi kirjaliku eneseväljendamisoskuse arendamist.

Sellest tulenevalt kerkib ülesanne uurida kurtide kirjalikku kõnet, selles leiduvaid vigu ning võimaluse korral välja tuua nende põhjused.

Käesolevas artiklis tuleb vaatluse alla küsimus: Missugused vead tulevad ette kurtide kirjalikes töödes?

Analüüsitakse Porkuni Kriinternaatkooli 80 IV - XII kl. õpilase vastuseid sotsioomeetrilise testi (kirjandi) küsimustele. Testis esinevad lüngad tuli õpilastel täita kas kaasõpilaste nimedega või kaaslaste valikute põhjendustega. Testis antud küsimused (millele tuli vastata) pidid olema toeks õige käände- või pöördevormi valikul.

Autor ei sea eesmärgiks analüüsida vigade esinemissagedust, vaid püüab välja tuua vigade grupid sõnaliikide kaupa ning lause tasandil.

Besti keeles on kuulumislangusega õpilaste (nürmikute) kirjalikku kõnet lühidalt iseloomustanud M. Usar (1973, lk. 200 - 202), kes ütleb, et nendel lastel esinevad häälikulis-täheliselt moonutatud, grammatiliselt valeid ja piiratud sõnavaraga laused. Samal ajal on teada, et lapse kõne on harili-

kult seda halvem, mida raskem on kuulmislangus. Järelikult peaks agrammatism kurtide kõnes olema eriti tugev.

Kurtide venekeelse kirjaliku kõne kohta on avaldatud mitmeid uurimusi (Шиф Ж.И., 1968; Гольдберг А.М., 1966, 1971; Понгильская А.Ф., 1971; Коровин К.Г., 1950 и др.).

Ž. Šiff, A. Goldberg jt. väidavad, et kurtide agrammatismi ei tohi samastada teiste kõnepuuetega isikute (alaaalikute, afaasikute) agrammatismiga. Kirjalik kõne areneb suulise kõne baasil ja on suulise kõne seisundi näitajaks. On teada, et kurtide suulise kõne puudujäägid on väga suured, haarates nii grammatikat, leksikat kui ka prosoodikat (Рау Ф.Ф., 1973, lk. 55 - 64; Митринович-Моджевска А., 1965, lk. 159 - 161).

Kurdi kõne ei arene alates imikueast, sest kuulmise puudumise või selle nõrgenemise tõttu ei hakka laps tajuma kõne arengu eselduseks olevaid kõnesignaale. Kõne puudumisel hakkab laps suhtlema miimika ja žestide abil, millest on välja kujunenud "elav" miimilis-žestikulaarne keel (viipekeel). S. Žokovi sõnade järgi teenib see kommunikatsiooni eesmäärke ja "elav" igasuguste kooli poolt seatud keeldude kiuste (Зыков С.А., 1977, lk. 12). Ühtlasi on viipekeel kurdile palju omasem kui kõnekeel ja žeste omandatakse 16 - 20 korda paremini kui sõnu (Розанова Т.В., 1971, lk. 240 - 248). Siinkohal on vaja iseloomustada viipekeelt lähemalt, et leida selle erinevusi ja sarnasusi kurtide poolt kasutatava kõnega. Viipekeelt iseloomustavad:

1. Paljusõnalisus, s.o. žesti ja sõna tähendus ei lange kokku, žest on vähem üldistatud kui sõna. Samal ajal võib ühele sõnale vastata mitu žesti (talv, uisud, jää = liuväli).

2. Žesti paljutähenduslikkus ja ebaküllaldane diferentseeritus. Üks žest võib kontekstist olenevalt tähistada tegevust, tegijat või vahendit, millega tegevus sooritatakse (koristaja, luud, pühkimine).

3. Väga sügav süntaksi omapära - žestide järjestus ei vasta keele lauseehituses esinevale sõnade järjekorrale: täiend on öeldise ees, eseme nimetus eelneb eseme omadust või hulka väljendavale sõnale, side-, abi- ja kaassõnad puuduvad, eitus järgneb tegevust tähistavale sõnale, nimi-sõnale liitub tegusõna pöördelõpp jne. (Poiss väike suur kala püüab ei. - Väike poiss ei püüdnud suurt kala kinni.)

4. Žesti tähendus on erinev olenevalt sellest, kas ta tähistab rääkijat või kedagi teist isikut.

5. Žest on labiilne - võib tähendada väikese erinevusega tegevust või tegevuse intensiivsust.

6. Žesti esitamise viis muutub ruumisuhete väljendamisel (Защева Г.Л., 1971, lk. 240 - 248).

Viipekeelt kui omaette suhtlemisvahendit on väga vähe uuritud (alates käesoleva sajandi 60. aastatest). G. Zaitseva (Защева Г.Л., 1983, lk. 13 - 21) kirjutab, et viipekeel kujutab endast hästi arenenud, kuid omapäraste grammatiliste tähenduste ja nähtuste süsteemi, mis kindlustab mõtete ja suhtumiste adekvaatse väljendamise.

Seni puuduvad aga uurimused, mis tooksid välja viipekeele ja kirjaliku kõne sarnasused ning erinevused.

Kurtide kirjalikus kõnes esinevaid puudusi on täpsemalt kirjeldanud Ž. Šiff (Шиф Ж.И., 1968), A. Goldberg (Гольдберг А.М., 1966, 1971) ja A. Pongilskaja (Понгильская А.Ф., 1971). Kokkuvõtlikult väljenduvad need järgmiselt.

1. Kurdid tulevad toime grammatiliste üldistustega, kuid suudavad seda teha suurte raskustega. Nimi- ja tegusõnade vale käänamine ja pööramine näitab, et lapsed siiski püüavad keele grammatilist süsteemi lahti mõtestada. Kriti raske on neile ühildumise ja sõltuvuse õige kasutamine. Sõna tarvitatakse varem omandatud, tuttavas vormis. Käänete ja pöörete ebaõige kasutamine moodustab 90 % grammatilistest vigadest. (Poiss tuli koolis. Lennuk lendab lennuväljal.) Need vead tulenevad sarnastele situatsioonidele õigete (kuid erinevate) grammatiliste väljendusvahendite leidmise ja kasutamise raskustest (eriti kohakäänete kasutamisel).

2. Sõnade tähendused on vähe diferentseeritud. Kurdi sõnavara omandamist ei saa võrrelda vöörkeele ega teaduslike mõistete õppimisega, kuid mõningaid sarnaseid jooni neis protsessides siiski on. Esimesed sõnad omandab kurt näitlike üldistuste najal ja samaaegse sõnade tähenduste lahtimõtestamise abil. Pikkamööda, sõnavara täiustamise ja täpsustamise kaudu jõuavad kurdid enam-vähem kuuljate laste sõnavara tasemele.

3. Üldistus sõnast kujuneb aeglaselt, uued sõnad on kasutusel harva, isegi siis, kui kurt sõna teab. Näiteks kasutab kurt tegevuse iseloomustamiseks sõna "minema", kuigi samal ajal valdab ta sõnu "tagasi tulema", "sammuma". Omaduste tähistamiseks on eranditult kasutusel "hea", "halb", "suurus

väljendamiseks "suur", "väike", ehkki teatakse sõnu "pikk", "lühike", "kitsas", jt. Suurimad raskused esinevad tähenduselt sarnaste sõnade (sünonüümide) eristamisel ja valikul. Vahendatult antut antakse edasi vahetult. Lisatakse ülearuseid sõnu - sõna tähendus on omandatud kitsamalt kui peaks: "oli nägi", "kuua palav", "tõstab teeb". Suur grupp vigu tuleneb sõnade segistamisest ühise situatsiooni alusel: küla - pakane, talv - lumi, tšebrik - kiri, sõda - keetma, kaevama - labidas, ma reha heina (riisusin heina), ma lund õuega (riisusin õue) jne.

4. Muudetakse sõnade vormi: tüdruk kordas äratada isa (tüdruk äratas isa mitu korda), ütles ei (ei öelnud).

5. Sõnade järjekord lauses on vale: meie tegi lapsed (lapsed tegid lumememme).

6. Lisaks nimetatud puudustele tuleb ette sõnade häälikulis-tähelise koostise moonutamist; tähtede ärajätmist, asendamist, lisamist ja ümberpaigutamist.

Kõik loetletud vead võivad omavahel kombineeruda.

Arvestades eesti keele grammatika sõnavormide hulka ja kurti sõnavara omandamise spetsifikat (iga uus sõnavorm kujutab tema jaoks uut sõna), võib oletada, et eesti keeles on kurtidel tunduvalt rohkem grammatilisi vigu kui vene keeles. Kui võrd analüüsiks tulevad õpilaste kirjalikud vastused IV kuni XII klassini, peab märkima, et vead ei ole kõikides klassides ühesugused, kuid nende arv ei vähene laste vanuse kasvades (välja arvatud XI ja XII kl.). Ž. Šiff ja A. Goldberg rõhutavad, et vead on erinevate õpetajate õpilastel erinevad, sest ühed panevad tõsise rõhu ortograafiale, teised sõnavara rikkusele, kolmandad lausete koostamise õigsusele, neljandid süžee kujutamise täpsusele.

Käesolevas uurimuses on vigu vaadeldud nii morfoloogia kui ka süntaksi seisukohalt. (Mingisugune jaotus on võimalik, ehkki ühes ja samas sõnas esineb mitmesuguseid vigu.) Vaadeldgem kirjaliku kõne puudeid esialgu sõnaliikide kaupa.

I. TEGUSÕNADE VEAD

1. da- ja ma-tegevusnime segistamine ning tegusõna kasutamine algvormis: hilinesid süüa (sõõma), sõõma palju (sõõb palju), ei viiplema (ei viiple), osav mängida (mängib osavasti), oskan mängib (mängida), viipleb palju lobiseda (lobiseb ja viipleb palju), õpetada mängust (õpetab mängu).

2. Tegusõna puudumine sõnaühendis: hoolega (marssisid hoolega), halvasti pöörde (tegid pöörded halvasti), lähedal laudade (istub lauas minu kõrval), korralik ja sirgelt (istub korralikult ja sirgelt), vallatu ja vastu (hakkab vastu).

3. Nimisõna kasutamine tegusõna asemel: hästi marss (marssisid hästi), sammu marss korras hästi (marssisid hästi), oskab hästi mängud (mängida), nad on seletus mängud (nad seletasid mängu), silmad hoolega (vaatasid hoolega), käitumine halvasti (käitub halvasti).

4. Olema-verbi ebaõige kasutamine: (lisamine või ärajätmine): tüdruk on korrastab (koristab), ei nõrk (ei ole nõrk), on lobiseda viiple (lobisevad ja viiplevad), ma sõbrad Roland (Roland on minu sõber), oli räägib sain aru (sain tema jutust aru).

II. NIMISÕNADE VEAD

1. Sõnade kasutamine nimetavas käändes: õpetab pioneerid (pioneeridele), palju inimesed (inimesi), koos sõbrad (sõpradega), abista kasulaps (abistab kasulast), viga suur (palju viga), viga palju kontroll (kontrollimisel leiti palju viga), pea tark (targa peaga), lõi poisid (poisse).

2. Sõnade kasutamine käänetes algvormi asemel: viiplevad kogu aega, tema meeldite lõkke (talle meeldib lõke).

3. Käändevormide asendamine: veel kohtunikuil (rohkem kohtunikke), kutsuvad teiste õpilaste (teisi õpilasi), mõtlevad uue mängu (uusi mängu), õpetada mängust (mängu), õpetan noored õpilasega (noori õpilasi), andis minuga moosiga (minule moosi).

III. OMADUSSÕNADE VEAD

1. Võrdlusastmete ebaõige kasutamine: mina pole tugevam (tugev), ilusam inimene (ilus), ei meeldi noore (nooremad).

2. Omadussõna segistamine teiste sõnaliikidega: korralikkus ja rahu (korralik ja rahulik), on viisakus (viisakas), mõtleb huvitavam (huvitavalt).

3. Omadussõna puudumine: väga sõber (väga hea sõber).

4. Omadussõna kasutamine algvormis: õpetas tugev ja osav (tugevaks ja osavaks).

IV. MÄÄRSÕNADE EBAÕIGE KASUTAMINE

1. Sõnade lisamine: väga palju on vallatu (on väga vallatu), väga palju head (väga head).

2. Asendamine, kasutamine ebatäpses tähenduses: kultuurne hästi (väga kultuurne), palju kitsas (väga kitsas), lähedal laudasse (lauas minu kõrval), palju noor (väga noor).

3. Segistamine teiste sõnaliikidega või nende tunnustega: ei ooka korralik käituda (korralikult), söövad rahulikud (rahulikult), mängib huvitav (huvitavalt), viiplevad naljakama (naljakalt), lõbusin naerma (naersin lõbusalt), kiiresti kui väikesed (kiiremini kui väikesed).

V. ASESÕNADE VEAD

1. Käändevormide asendamine: ma meeldib suusatada (mulle meeldib), mina ei meeldi (mulle ei meeldi), mina meeldib Lilli (mulle meeldib), mul on häbelik (ma olen häbelik), tal (ta) oli väga laisk, mul (ma) pole tark.

Süntaksi tasandil ilmnevad põhiliselt järgmised puudujäägid.

I. Ühildumise vead: tüdrukud on rahulik, nad istu, ta õpi, ma töötavad, kohv ja piim kukub, mängud oli, tüdruk ilusad, nad on heasüdamlik, sõbralik inimesed.

II. Sõnade puudumine, asendamine, lisamine: meie vaatasime sammumas hästi (nägime, et nemad marssisid hästi), kui mängud ei ole, saab igav (kui ei saa mängida, hakkab igav), kirjutab viktoriin (lahendab viktoriini küsimusi), räägib mängima (kutsub, valib õpilasi mängima), targad mõistega õpilased (targad õpilased või: targa mõistusega õpilased), pole väga väike noorem koos istuda (mul pole midagi nooremate õpilastega koos istumise vastu).

III. Sõnade järjekorra vead lauses: vestlevad uudiseid sporti (spordiuudistest), käitumine on väga hea tüdrukud (tüdrukute käitumine on väga hea), iseloomuga aeglane (aeglase iseloomuga), tublid väga (väga tublid), pea tark (targa peaga).

IV. Rektsioonivead: (näited on toodud varem sõnaliikide kaupa).

Kokkuvõtteks võib kurtide eestikeelse kirjaliku kõne kohta öelda järgmist.

1. Kurtidel on suuri raskusi õigete grammatiliste vormide leidmisel ja kasutamisel (käände- ja pöördelõppude ning aegade segistamine), ei arvestata ühildumise ja sõltuvuse seaduspärasusi.

2. Sõnaliike aetakse omavahel segi (nimisõna tegusõna asemel ja vastupidi, omadus- ja määr sõnade omavaheline segistamine), sellest tulenevalt kasutatakse ka valesid vorme.

3. Süntaksi iseärasused sarnanevad tugevasti viipekeele lauseehitusele. Arvatavasti põhjustab viipekeel ka sõnaliikide segistamist.

4. Uuritava materjali alusel selgunud vigade põhjal saab välja tuua järgmised eesti keelt kasutavate kurtide iseloomulikud vead (lisaks kirjanduses mainituile):

- a) ma- ja da-tegevusnime ebaõige kasutamine ja omavahe-line segistamine;
- b) omadussõna võrdlusastmete segistamine ja vale kasutamine;
- c) olema-verbi liigne või ebaõige kasutamine, nimetatud verbi puudumine lauses. Vead esinevad nii selle verbi kasutamisel omaette (lihtverbina) kui ka liitvormi koosseisus.

5. Küsimus abistab kurti õige vormi valikul vähe. Tõenäoliselt peitub põhjus eesti keele metoodika puudulikkuses kurtide koolis. (Tulemused klassiti peaaegu ei erine.)

6. Sõnade häälikulis-tähelise koostise olulisi moonutusi ei esinenud. Ei olnud ka vältevigu, kuid see ei anna põhjust arvata, et kurt valdab eesti keele vāldete süsteemi. Selle kohta oleks vaja läbi viia omaette uurimus.

Seega kerkib üles järgmine oluline küsimus: kui võrd kurdile on üldse "kättesaav" kirjalik kõne, s.t. kuidas kurt mõistab erinevate õppeainete tekste? Väga tugev agrammatism ja sõnavara puudulikkus lubab oletada, et ka kõne mõistmine ei vasta programmi nõuetele. See aga tõstatab küsimuse õpikute jõukohasusest ning vajadusest välja töötada eesti keelt arvestav emakeele õpetamise metoodika kurtidele.

- Usar M. Nürmikute kõne iseärasused. - Rmt.: Logopeedia alused / Koost. T. Esre. Tallinn, Valgus, 1973, lk. 200-202.
- Власова Т.А. Некоторые проблемы сурдопедагогтики. - Дефектология, 1965, № 3, с. 3-9.
- Гольдберг А.М. Особенности самостоятельной письменной речи глухих школьников. - М.: Просвещение, 1966. - 239 с.
- Гольдберг А.М. Свообразие формирования письменной речи у глухого ребенка. - В кн.: Психология глухих детей / Под ред. И.М. Соловьева и др. М.: Педагогика, 1971, с. 330-341.
- Зайцева Г.Л., Слезина Н.Ф. Мимико-жестовая речь глухих. - В кн.: Психология глухих детей / Под ред. И.М. Соловьева и др. М.: Педагогика, 1971, с. 240-248.
- Зайцева Г.Л. Лингвистические проблемы изучения жестового языка глухих. - Дефектология, 1963, № 5, с. 13-21.
- Зыков С.А. Методика обучения глухих детей языку. - М.: Просвещение, 1977. - 200 с.
- Коровин К.Г. Построение предложения в письменной речи тугоухих учащихся. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1950. - 149 с.
- Митринович-Моджевска А. Патопизиология речи, голоса и слуха. - Варшава, 1965. - 328 с.
- Понгильская А.Ф. Понимание письменной речи. - В кн.: Психология глухих детей / Под ред. И.М. Соловьева и др. М.: Педагогика, 1971, с. 341-348.
- Рау Ф.Ф. Устная речь глухих. - М.: Педагогика, 1973. - 304 с.
- Розанова Т.В. Особенности памяти глухих детей на слова и мимико-жестовые обозначения. - Дефектология, 1970, № 3, с. 8-14.
- Шиф Л.М. Усвоение языка и развитие мышления у глухих детей. - М.: Просвещение, 1968. - 318 с.

ОБ ОШИБКАХ В ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ ГЛУХИХ УЧАЩИХСЯ
(НА ОСНОВЕ СОПНОМЕТРИЧЕСКОГО ТЕСТА)

Т. Пулк

Резюме

Ошибки в письменной речи глухих учащихся с русским языком обучения анализировались многими авторами (И.М. Шиф, А.М. Гольдбер и т.д.). В данной работе рассматриваются отклонения от нормы (аграмматизмы и лексические ошибки) у глухих учащихся с эстонским языком обучения на уровне морфологии и синтаксиса.

В зависимости от структуры языка для эстонского языка характерны (кроме известных в литературе) следующие ошибки:

- неправильное употребление двух начальных форм глагола;
- ошибочное использование или отсутствие глагола (быть);
- искажение форм степеней прилагательных.

Распространенность ошибок позволяет сделать вывод о том, что в настоящее время многие учебные тексты не соответствуют возможностям учащихся.